

РОЗДІЛ ІІІ. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 343.32 355.21 342.742 (477)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ СВОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ВІДМОВУ ВІД ВИКОНАННЯ ЯВНО ЗЛОЧИННОГО НАКАЗУ

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
Калниш Д.О., студент магістратури

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
T_deputy@ukr.net, 123my_life@mail.ru*

У статті досліджуються організаційно-правові й адміністративно-процедурні засади здійснення військовослужбовцями Збройних Сил України свого конституційного права на відмову від виконання явно злочинного наказу та можливі напрями їх удосконалення. Акцентується увага на необхідності створення адміністративної процедури здійснення військовослужбовцями свого конституційного права на відмову від виконання явно злочинного наказу.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання виконання наказів командирів (начальників), військова служба, Збройні Сили України, наказ командира (начальника).

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИМИ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ СВОЕГО КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА НА ОТКАЗ ОТ ВЫПОЛНЕНИЯ ЯВНО ПРЕСТУПНОГО ПРИКАЗА

Коломоєц Т.А., Калныш Д.О.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
T_deputy@ukr.net, 123my_life@mail.ru*

В статье исследуются организационно-правовые и административно-процедурные основы осуществления военными Вооруженных Сил Украины своего конституционного права на отказ от выполнения явно преступного приказа и возможные направления их улучшения. Акцентируется внимание на необходимости создания административной процедуры осуществления военными своего конституционного права на отказ от выполнения явно преступного приказа.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование исполнения приказов командиров (начальников), военная служба, Вооруженные Силы Украины, приказ командира (начальника).

ADMINISTRATIVE AND LEGAL FRAMEWORK OF THE IMPLEMENTATION OF UKRAINE ARMED FORCES OF THEIR CONSTITUTIONAL RIGHT TO REFUSE TO CLEAR CRIMINAL ORDER

Kolomoets T.O., Kalnysh D.O.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovskogo, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
T_deputy@ukr.net, 123my_life@mail.ru*

The article examines the organizational, legal, administrative and procedural foundations of the Armed Forces of Ukraine of its constitutional right to refuse to perform a manifestly criminal orders and possible areas for improvement. The attention is focused on the need to establish administrative procedures of the soldiers of his constitutional right to refuse to perform a manifestly criminal orders.

It should be noted that the available scientific sources mostly considering the implementation of orders in the Criminal Law (as circumstances precluding criminality or as an opportunity not to carry out an overtly criminal order), which in turn justifies the need for in-depth research is on administrative-legal regulation of orders commanders (chiefs) during military service in the Armed Forces of Ukraine, determines the choice of topics and is a testament to its importance.

The purpose of the study - based on analysis of available scientific and legal sources define the features of administrative-legal regulation of Ukraine Armed Forces exercise their constitutional right to refuse to

perform the clearly criminal orders, and to formulate proposals to improve the current legislation of Ukraine in this field. According to this goal the main objectives of the study is to investigate the organizational and legal, administrative and procedural foundations of orders of commanders (chiefs) during military service in the Armed Forces of Ukraine; identify possible areas of improvement.

According to the study, we concluded that the need to create administrative procedures for soldiers of his constitutional right to refuse to perform the obviously criminal order - this should help solve the issue of the legality of the order before its execution without further undue soldier bringing to justice.

We believe that refusal to fulfill illegal orders should take the form of written statements soldier, which must contain: failure to order motives commander (chief) with reference to the provisions of the legislation of Ukraine; circumstances give reason to believe the order of the commander (chief) illegal, and evidence to confirm them. We also offer, at the General Staff of Armed Forces of Ukraine, by appropriate order, to determine the administrative procedures prompt consideration of soldiers. Given that some of appeal may be filed while a soldier in a combat situation and require urgent attention, available the need to consolidate the consideration and resolution of appeals troops within a reasonable time, but not more than three days (but in a combat situation - no more than 24 hours).

Key words: administrative and legal regulation of execution of orders of commanders (chiefs), Military Service, Armed Forces of Ukraine, ordered the commander (chief).

Реформування Воєнної організації України потребує оновленого погляду на адміністративно-правове регулювання взаємовідносин між військовим командуванням і військовослужбовцями. Держава має забезпечувати соціальний і правовий захист військовослужбовців, створювати сприятливі умови для реалізації ними свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України, поєднані з неухильним додержанням вимог Конституції України стосовно заборони використання Збройних Сил України (далі – ЗС України) для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їхній діяльності.

Варто констатувати, що наявні наукові джерела здебільшого розглядають виконання наказів у контексті кримінального права (як обставину, що виключає злочинність діяння, або як можливість не виконувати явно злочинний наказ), що, у свою чергу, обґрунтовує потребу поглибленого дослідження саме питань адміністративно-правового регулювання здійснення військовослужбовцями ЗС України свого конституційного права на відмову від виконання явно злочинного наказу, зумовлює вибір теми роботи і є свідченням її актуальності й практичної значущості.

Окремим аспектам адміністративно-правового регулювання проходження військової (мілітаризованої) служби приділено увагу в дослідженнях Ю.П. Битяка, П.П. Богуцького, А.О. Буличева, Є.І. Григоренко, І.І. Качана, О.В. Кривенко, Т.О. Коломоєць, І.Ф. Коржа, О.С. Полякової, Б.М. Ринажевського, М.М. Тищенка та інших.

Мета дослідження – на підставі аналізу наявних наукових і нормативно-правових джерел визначити особливості адміністративно-правового регулювання здійснення військовослужбовцями ЗС України свого конституційного права на відмову від виконання явно злочинного наказу, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України в зазначеній сфері.

Відповідно до поставленої мети, основними завданнями дослідження є такі: дослідити організаційно-правові й адміністративно-процедурні засади виконання наказів командирів (начальників) під час проходження військової служби в Збройних Силах України; визначити можливі напрями їх удосконалення.

У контексті обраної теми дослідження пропонуємо розуміти під поняттям «наказ командира (начальника)» одну з форм реалізації владних функцій, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків військової службової особи, змістом якої є пряма, обов'язкова для виконання вимога командира (начальника) про вчинення або невчинення підлеглим (групою підлеглих) певних дій по службі, яка може здійснюватися як за

допомогою видання розпорядчих документів, так і за допомогою спілкування військовослужбовців між собою.

До наказів командирів (начальників) висувається обов'язкова вимога щодо їх законності. Наказ буде законним тільки в тому випадку, якщо він відданий відповідною особою в належному порядку й у межах її повноважень і за змістом не суперечить чинному законодавству та не пов'язаний із порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина [1]. До того ж накази мають відповідати раніше виданим розпорядчим документам і дорученням органів військового управління вищого рівня [2].

Детальний аналіз положень Конституції України дає підстави вважати, що виконання наказів командирів (начальників) є складовою частиною конституційного обов'язку громадян України щодо захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України (ст.65 Конституції України) [3]. Відповідно до ст.11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, військовослужбовці зобов'язані беззастережно виконувати накази командирів (начальників) [4]. За даними соціологічних досліджень, близько 70% військовослужбовців безумовно виконують усі накази командирів (начальників) [5]. Факти ж непокори та невиконання наказів виявлено стосовно понад 2 тисяч військовослужбовців [6, с. 165].

У разі невиконання або недбалого ставлення до виконання вимог наказів та інших керівних документів, що могло негативно вплинути чи вплинуло на стан боєздатності, бойової готовності підрозділу або військової частини, проводиться службове розслідування відповідно до Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України (затвердженої Наказом Міністра оборони України від 15.03.2004 р. № 82) [7]. Також військовослужбовець може підлягати кримінальній відповідальності за ст.ст.402 (непокора), 403 (невиконання наказу) Кримінального кодексу України [1] або адміністративній відповідальності за ст.172-10 (відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника)) Кодексу України про адміністративні правопорушення [8].

Разом із тим у доктрині адміністративного права й доктрині кримінального права згадується принцип умовної обов'язковості (відносної покори) підлеглих військовослужбовців наказу командира (начальника), відповідно до якого в законодавстві України має бути встановлена межа обов'язку з виконання наказів (межа покори), вихід за яку об'єктивно впливатиме на юридичні наслідки виконання наказу [5]. Установлення цієї межі й викликає більшість дискусій серед юристів-практиків і вчених-правознавців.

За загальним правилом, установленим у ст.60 Конституції України, ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За віддання й виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність. ЗС України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їхній діяльності (ч.4 ст.17 Основного Закону України) [3]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України», ніякі надзвичайні обставини, накази чи розпорядження командирів і начальників не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій щодо цивільного населення, його майна та навколишнього середовища. Органи військового управління забезпечують неухильне додержання вимог Конституції України стосовно того, що ЗС України не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їхній діяльності [9]. Установлено, що підлеглий зобов'язаний беззастережно виконувати накази начальника, крім випадків віддання явно злочинного наказу (ст.30 Статуту внутрішньої служби ЗС України) [4].

Щодо міжнародного досвіду, то в ст.8 Статуту Нюрнберзького міжнародного трибуналу зазначено, що «факт, що підсудний діяв за розпорядженням уряду або наказу начальника, не звільняє його від відповідальності, але може бути пом'якшуючою обставиною при

призначенні покарання в разі відсутності практичного можливого морального вибору поведінки» [10]. Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «К.-Н.В. проти Німеччини», звичайний солдат не повинен повністю і сліпо покладатися на накази, які явно порушують не тільки закон, а й права людини, визнані міжнародним правом [6].

Наразі військовослужбовці, згідно з Конституцією України, мають право захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами. Зокрема, відповідно до ст.19 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», неправомірні рішення, дії (бездіяльність) органів військового управління та командирів (начальників) можуть бути оскаржені військовослужбовцями в порядку адміністративного або судового оскарження [11].

Згідно зі ст.110 Дисциплінарного статуту ЗС України, у разі незаконних рішень, дій (бездіяльності) командирів, порушення прав, законних інтересів і свобод військовослужбовців останні мають право надсилати письмові звернення або особисто звертатися до посадових осіб органів військового управління (до Міністра оборони України включно). Усі письмові звернення розглядаються й вирішуються у строк не більше одного місяця з часу їх отримання, лише тільки ті, що не потребують додаткового вивчення й перевірки, – невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів із часу їх надходження.

Досить важливим є те, що, відповідно до ст.111 Дисциплінарного статуту ЗС України, подання скарги військовослужбовцями не звільняє їх від виконання наказів командирів (начальників). При цьому мається на увазі виконання наказів командирів (начальників), законність яких піддається сумніву з боку військовослужбовця, а не явно злочинних.

Виходить, що нині за формальними ознаками підлягає кримінальній відповідальності за непокору особа, яка відмовилася виконувати незаконний, але при цьому не явно злочинний наказ.

Згідно зі ст.6 Дисциплінарного статуту ЗС України, у разі непокори чи опору підлеглого командир (начальник) зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених законами та військовими статутами заходів примусу аж до арешту винного і притягнення його до кримінальної відповідальності [12].

Може так статися, коли внаслідок відсутності адміністративної процедури здійснення військовослужбовцями свого права на відмову від виконання явно злочинного наказу особа, яка користується такою конституційною гарантією, проте яка, на думку командира, чинить непокору, одразу ж опиняється на гауптвахті.

Варто зазначити, що наразі організаційно-правові та адміністративно-процедурні засади здійснення військовослужбовцями ЗС України свого конституційного права на відмову від виконання явно злочинного наказу в Дисциплінарному статуті ЗС України і Статуті внутрішньої служби ЗС України висвітлено досить фрагментарно.

На нашу думку, необхідно створити адміністративну процедуру здійснення військовослужбовцями свого конституційного права на відмову від виконання явно злочинного наказу. Це сприятиме вирішенню питання стосовно законності наказу ще до його виконання без подальшого невинуватеного притягнення військовослужбовця до кримінальної відповідальності.

Відмова від виконання незаконного наказу має набути форми письмової заяви військовослужбовця, в якій має бути зазначено таке: мотиви невиконання наказу командира (начальника) з посиланням на положення законодавства України; обставини, які дають підстави вважати наказ командира (начальника) незаконним, і докази, які їх підтверджують.

Також пропонуємо на рівні Генерального штабу ЗС України шляхом прийняття відповідного наказу визначити адміністративну процедуру оперативного розгляду звернень

військовослужбовців. З огляду на те, що деякі звернення можуть бути подані під час перебування військовослужбовця в бойовій обстановці й потребувати негайного вирішення, наявна необхідність закріпити розгляд і вирішення звернень військовослужбовців протягом розумних строків, але не більше трьох днів (в умовах бойової обстановки – не більше 24 годин).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Про затвердження Інструкції з діловодства в Збройних Силах України : Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 16.09.2013 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/zvernennya-gromadyan/galuzevij-derzhavnij-arxiv/kerivni-dokumenti-z-arhivnoi-spravi-ta-dilovodstva-u-zbrojnih-silah-ukraini.html>.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – С. 15. – Ст. 2598.
4. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22. – Ст. 194.
5. Полякова О.С. Особливості адміністративно-правового регулювання відповідальності військовослужбовців при здійсненні ними своєї службової діяльності / О.С. Полякова // Право і безпека. – 2010. – № 4 (36). – С. 105-111.
6. Ткаченко О.Г. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за військові правопорушення / О.Г. Ткаченко, В.С. Олійник, С.В. Клименко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3. – Том 2. – С. 164-167.
7. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України : Наказ Міністра оборони України від 15.03.2004 р. № 82 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0385-04>.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
9. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.
10. Покрещук О. Межі покори одержаному наказу в умовах військової служби / О. Покрещук, С. Фурса // Право України. – 2000. – № 3. – С. 87-91.
11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
12. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/551-14>.

REFERENCES

1. The Criminal Code of Ukraine on April 4, 2001 № 2341-III, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2001, no. 25, art. 131.
2. “On approval the records management Instruction of the Armed Forces of Ukraine” : Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine on September 16, 2013 № 20, available at : <http://www.mil.gov.ua/zvernennya-gromadyan/galuzevij-derzhavnij-arxiv/kerivni->

- dokumenti-z-arhivnoi-spravi-ta-dilovodstva-u-zbrojnih-silah-ukraini.html (access March 29, 2016).
3. The Constitution of Ukraine on August 28, 1996 № 254к/96-ВР, *Ofitsiyniy visnik Ukrainy*, 2010, no. 72/1, art. 2598.
 4. “On the Regulations of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine” : Law of Ukraine on March 24, 1999 № 548-XIV, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1999, no. 22, art. 194.
 5. Polyakova, O.S. (2010), “Features of legal regulation of administrative responsibility of military personnel in the performance of their official duties”, *Pravo i bezpeka*, no. 4 (36), pp. 105–111.
 6. Tkachenko, O.G., Oleynik, V.S. and Klimenko, S.V. (2015), “Administrative responsibility of military personnel for military offenses”, *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 3, Vol. 2, pp. 164-167.
 7. “On approval Instruction of internal investigation of the Armed Forces of Ukraine” : Order of the Minister of Defense of Ukraine on March 15, 2004 № 82, available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0385-04> (access March 29, 2016).
 8. The Code on Administrative Offences of Ukraine on December 7, 1984 № 8073-X, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (access March 29, 2016).
 9. “On the Armed Forces of Ukraine” : Law of Ukraine on December 6, 1991 № 1934-XII, available at : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (access March 29, 2016).
 10. Pokreschuk, O. and Fursa, S. (2000), “The limits of obedience to the order obtained under conditions of military service”, *Law of Ukraine*, no. 3, pp. 87-91.
 11. “On Social and Legal Protection of Military Men and Members of Their Families” Law of Ukraine on December 20, 1991 № 2011-XII, available at : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (access March 29, 2016).
 12. “On the Disciplinary Regulations of the Armed Forces of Ukraine” Law of Ukraine on March 24, 1999 № 2011-XII, available at : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/551-14> (access March 29, 2016).

УДК 342.95

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЯК ПРЕДМЕТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анпілогов О.В., к.ю.н., докторант

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
ryabchenkojurij@ukr.net*

У статті обґрунтовано основні напрями розвитку регіону на засадах методології науки адміністративного права та теорії управління. Такими напрямками виділено насамперед організацію територіального та галузевого управління регіоном, забезпечення законності та правопорядку в регіоні. Доведено, що формування ефективного регіонального управління неможливе без вирішення конституційної проблеми територіальної організації публічної влади.